

УДК 334.7.012.64:631.15

Мазур С.А.

*кандидат економічних наук,
старший викладач кафедри менеджменту зовнішньоекономічної
діяльності, готельно-ресторанної справи та туризму
Вінницького національного аграрного університету*

Редько М.С.

*аспірант кафедри аграрного менеджменту
Вінницького національного аграрного університету*

ДОСВІД УПРАВЛІННЯ РЕСУРСНО-ЕКОЛОГІЧНОЮ БЕЗПЕКОЮ В РОЗВИНУТИХ КРАЇНАХ СВІТУ

Стаття присвячена висвітленню досвіду управління ресурсно-екологічною безпекою в розвинутих країнах світу. Його вивчення дає можливість запровадження деяких положень зарубіжної системи управління у вітчизняну практику регулювання економічного розвитку.

Ключові слова: ресурсно-екологічна безпека, управління, екологічна політика, агробізнес, ресурсозбереження, механізми, інструменти, потенціал.

Мазур С.А., Редько М.С. ОПЫТ УПРАВЛЕНИЯ РЕСУРСНО-ЭКОЛОГИЧЕСКОЙ БЕЗОПАСНОСТЬЮ В РАЗВИТЫХ СТРАНАХ МИРА

Статья посвящена освещению опыта управления ресурсно-экологической безопасностью в развитых странах мира. Его изучение дает возможность введения некоторых положений зарубежной системы управления в отечественную практику регулирования экономического развития.

Ключевые слова: ресурсно-экологическая безопасность, управление, экологическая политика, агробизнес, ресурсосбережения, механизмы, инструменты, потенциал.

Mazur S.A., Red'ko M.S. RESOURCE MANAGEMENT EXPERIENCE-ENVIRONMENTAL SAFETY IN DEVELOPED COUNTRIES

The article is devoted experience management-resource ecological safety in developed countries. His study enables the implementation of certain provisions of foreign management practices in the national regulation of economic development.

Keywords: resource-environmental security, governance, environmental policy, agribusiness, resource, mechanisms and tools.

Постановка проблеми. Нинішній стан використання ресурсного потенціалу економіки України характеризується низькою результативністю управлінської практики як на державному, так і регіональному рівнях, що у свою чергу напряму пов'язано з рівнем ресурсно-екологічної безпеки. У цьому плані виникає необхідність організації управління ресурсно-екологічною безпекою на усіх рівнях влади в напрямі осмислення його сутності та змісту і пошуку науково обґрунтування шляхів його удосконалення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням розробки теоретичних і методологічних засад управління ресурсним потенціалом, зокрема ресурсно-екологічної безпеки присвячено дослідження відомих вітчизняних вчених, зокрема: Б. Бурінського, М. Долішнього, С. Дорогунцова В. Оніщенко, М. Самойлік, В. Пили, С. Харічкова, М. Хвесика та інші. У той же час для наукового пошуку залишаються питання організації і удосконалення системи управління цими процесами на інноваційній основі, обґрунтування економічних моделей і механізмів прийняття управлінських рішень у світлі нової парадигми суспільного розвитку.

Постановка завдання. На основі вищевикладеного, головна ідея даного дослідження полягає в розв'язанні проблем між цілями розвитку соціально-економічної системи і негативними наслідками економічної безпеки, що сприяє розробці екологічного законодавства і запобіганню глобальних, регіональних та локальних економічних криз і катастроф. Становлення екологічного законодавства в країнах ЄС, пройшло через чотири основних етапи: перший етап (1970-1983рр) направлений на формування принципів та інструментарію забезпечення РЕБ, по характеру мав пасивне регулювання; дру-

гий етап(1984-1989 рр.) був спрямований на формування нового стилю управлінських рішень, направлених на передбачення забруднення, залучення забруднювачів і населення до вирішення екологічних проблем; третій етап (1990-1999 рр.) полягав у розширенні прав регіональних і місцевих органів управління щодо питань забезпечення РЕБ; четвертий етап (з 2000 – до теперішнього часу) спрямований на розв'язання не вирішених проблем сьогодення та включає в собі орієнтацію та оптимізацію використання природних ресурсів, залучення приватного сектору до участі в прийнятті рішень щодо формування цільових орієнтирів РЕБ, розвиток індустріальної інфраструктури з урахуванням економічних та соціально-економічних інтересів, розробку та впровадження екологоорієнтованих інновацій [2.]Цьому відповідає і екологічна політика ЄС та інших зарубіжних країн, орієнтована на виробництво і споживання еколого-орієнтованої продовольчої продукції відповідно до чітко визначених стандартів та норм і розвиток екологічного підприємництва. Це, у свою чергу, сприяє формуванню системи управління ресурсно-екологічною безпекою на усіх рівнях управління та переходу економіки на екологоорієнтовану модель розвитку.

Виклад основного матеріалу дослідження. Із середини 70-х років у світовій економіці почала формуватися нова світова концепція управління ресурсно-екологічною безпекою, яка орієнтувалася на пріоритетне використання превентивних (інтегрованих) заходів. На сьогодні існують різні механізми управління ресурсно-екологічною безпекою (РЕБ), визначальними рисами яких є: високий рівень організації, гнучке поєднання адміністративно-нормативних та фінансово-економічних

інструментів, налагодження взаємодії органів державного управління фінансових установ та громадськості [1, с. 45].

Зокрема, в основі управління ресурсно-екологічною безпекою в країнах ЄС лежить охорона навколишнього природного середовища та збереження природних ресурсів. Для вирішення завдань екологічної безпеки в єдиному європейському просторі діє регіональна екологічна організація – Європейське агентство з навколишнього природного середовища (ЄЄА), що здійснює достовірну експертизу ступеня забруднення тих чи інших територій.

Зокрема, лідируючі позиції по впровадженню природоохоронних технологій і експорту екологічно орієнтованих продуктів займають США, Японія і країни Західної Європи. У результаті, тільки на Німеччину приходить 43% екологічних патентів на продукцію і товари, що мають попит у всіх країнах. Об'єм продукції, що виробляється на екологічному ринку за оцінками деяких фахівців оцінюється від 600 млрд до 2 трлн доларів темп зростання складає від 5,5 до 7 відсотків на рік. Внесок екологічного бізнесу у ВВП країн «Великої вісімки» складає від 10 до 24%. У цілому внутрішній ринок США по виробництву природоохоронної продукції і послуг складає 37 млрд дол, Німеччини – 20 млрд, Франції – 10 млрд дол США [3].

Регулювання РЕБ можна визначити за основними напрямками (рис 1).

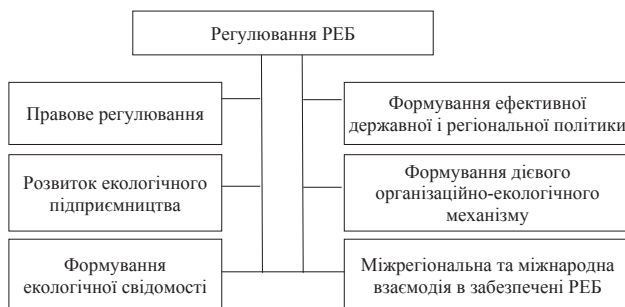

Рис. 1. Основні напрями регулювання ресурсно-екологічної безпеки в розвинутих країнах світу

Із вищевикладеного, одними із важливих напрямками екологічного підприємництва, які успішно розвиваються в розвинутих країнах світу є: виробництво машин, устаткування, приладів, що призводить до зменшення забруднення довкілля; ресурсозабезпечення рециклінг відходів і усі види альтернативної енергетики; благоустрій довкілля; вирощування і виробництво екологічно чистих продуктів харчування; екологічний консалтинг, аудит, моніторинг тощо.

Слід підкреслити, що серед зарубіжних держав, які добилися помітних успіхів у створенні сприятливих в екологічному плані умов для життя населення, належить Японії. Важливу роль тут зіграло гнучке використання економічних інструментів. В останні п'ятнадцять років в Японії активно формується нова сфера господарювання – екологічне підприємство, що має ознаки нового, суспільно необхідного і динамічного міжгалузевого комплексу. Якщо в 1995 році за об'ємами продажів ринок екобізнесу в Японії оцінювався в 95 млрд дол США, то в 2000 р. – вже 208 млрд, а в 2010 – 584 млрд дол США. При цьому екобізнес в Японії сьогодні є привабливим для інвесторів, оскільки підтримується урядом; у нього залучені практично всі сфери промисловості і послуг.

Визначимо, що проблема відходів стала також однією із найважливіших проблем ресурсного і екологічного значення практично усіх країн світу. У країнах Європи – це цілий сектор економіки, який є доволі ефективним і має тенденцію до швидкого розвитку. У цьому плані ефективний досвід по управлінню відходами накопичений у Німеччині, яка першою в Європі розв'язала проблему відходів на державному рівні, внаслідок чого на її частину припадає 2/3 світового ринку автоматизованих систем сортування сміття і 90% ринку біогазових установок [4, с. 48]. У 1991 році в Німеччині було прийнято постанову Уряду, що зобов'язує громадян збирати використану упаковку для вторинного використання, а відповідальність за фінансування цього процесу покладена на виробників.

Іншим позитивним кроком у цьому напрямку є застосування системи заставної вартості або депозиту для одноразової упаковки. Заставна вартість (депозит) означає, що споживач, здаючи упаковку для повторного використання в спеціальні пункти прийому або в центри продажу роздрібною торгівлі, отримує назад гроші, внесені додаткового до вартості товару. Такий підхід застосовується в новому обсязі або частково в Норвегії, Данії, Швеції, Бельгії, Естонії, а також у Канаді і США. Як наслідок ефективної політики управління відходами, у Швеції, наприклад, утилізується в цілому 90% побутових відходів, що обумовлено пільгами для домовласників на переробку та знешкодження відходів у побути та переході на відновлюванні джерела енергії.

У США державне регулювання поводження з відходами базується на законодавчих документах про боротьбі з твердими відходами, які встановлюють стандарти по обов'язковому мініальному вмісту вторинної сировини в товарній продукції, визначають долю вторинної сировини при закупівлі металів у державні запаси, забороняють захоронення відходів, вироблених не на території даного штату [5, с. 77].

Канадська система управління відходами дістала назву «розширена відповідальність виробника». Вона ґрунтується на двох принципах: перший – фінансову відповідальність за збір, переробку і упаковку відходів несуть у рівній мірі виробник, покупець і муніципальна влада; другий – вимагає від виробника враховувати природоохоронний чинник при розробці дизайну упаковки, виборі матеріалу і можливості її вторинної переробки. Виробники упаковки Канади об'єдналися в Асоціацію пакувальників (РАС) і самостійно визначають пріоритети управління відходами. Сфера поводження з відходами, як складова екологічного підприємства, настільки рентабельна в Канаді, що дозволяє направляти значні кошти на наукові дослідження в області переробки вторинної сировини і впровадження новітніх інноваційних технологій в процес збору, сортування і обробки відходів.

У розвинутих країнах світу також розроблено дієвий організаційно-економічний механізм управління РЕБ, який спрямований на стимулювання населення та підприємств до обмеження екодеструктивної діяльності та акумулювання коштів на природоохоронні заходи за рахунок забруднювачів на регіональному рівні. Дієвість механізму управління РЕБ ґрунтується на основному принципі «забруднювач платить», що на практиці передбачає покриття екологічних збитків за рахунок забруднювача. При цьому важливими особливостями економічного механізму регулювання РЕБ є те, що, з одного боку, величина платежів є адекватною величині нанесених збитків, а з іншого, на відміну від вітчизняної практики кошти залишаються на місцях, де спричинений збиток і використовуються на його покриття.

Основними інструментами екологічного регулювання в країнах ЄС, Японії, Канаді та США є наступні: екологічне страхування; санкції (штрафи) за порушення екологічного законодавства) та платежі за викиди шкідливих речовин; сертифікати – права на викиди щодо забруднення (купівля-продаж квот); маркетабельні дозволи; права на екологоорієнтовану діяльність; цінове програмування; розширення екологоорієнтованих секторів ринку і виробничої поведінки підприємств; стимулювання вітчизняного виробництва екотехніки; податки, які орієнтовані на позитивну мотивацію; екоінвестиції; пільгові кредити та позики (на придбання екотехніки та екотехнологій); використання форм приватно-державного партнерства; концесії; лізингу; створення кластерів у системі забезпечення РЕБ як ліберального, так і директивного типу; субсидії (дотації, гаранті), які спрямовуються на реалізацію міжнародних екологічних проектів; прискорена амортизація екологоорієнтованого устаткування; екологічний маркетинг; лобювання екологічним торговельним операціям; розширення екологічно орієнтованих секторів економіки.

Прикладом застосування цих інструментів може слугувати регулювання РЕБ в США. Так, законом про реформу податкової системи США встановлено утричі коротший термін амортизації для очисного устаткування проти промислового, існують 10% податкові знижки на інвестиції під очисне устаткування та інші податкові пільги. Уже в 1992 р. майже в 30-ти штатах очисні споруди і обладнання взагалі не оподатковувалися; у 24-х штатах ці категорії промислового обладнання звільнені від податку із продажу; в 16-ти штатах не стягуються податки за оренду очисного обладнання. Однією із форм державних субсидій є вилучення із загальної суми податків відсотків, отриманих за облігаціями, квоти від яких спрямовуються на боротьбу із забрудненням. Поряд із прямим субсидуванням у США широко використовуються непряме субсидування: муніципалітетам на будівництво очисних споруд та переробки промислових відходів.

Що стосується екологічного страхування, то механізм його реалізації є різним. У деяких країнах (США, Бельгія) екологічне страхування є обов'язковим. У Швеції будь-яка компанія яка потенційно може викликати забруднення землі, має придбати обов'язкове страхове покриття. У Фінляндії чинним законодавством встановлено, що усі компанії, діяльність яких може викликати екологічний збиток, зобов'язані страхувати свою відповідальність за шкоду довкіллю.

П'ятим напрямом РЕБ є формування екологічної свідомості населення, мається на увазі впровадження різних інструментів екологічної освіти населення – від дитсадка – до робочого місця. У даному контексті особливої актуальності набувають методи екологічного маркетингу, які в ринкових умовах дозволяють сформулювати попит населення щодо споживання екологічних товарів та сприяти розвитку екобізнесу. Існує і ще важливий важіль екологічних прав особи в ЄС, це можливість звернення до суду щодо захисту екологічних прав (Нідерланди, Ірландія); щодо захисту екологічних прав тільки при порушеннях індивідуальних прав позивача (Німеччина); щодо захисту екологічних прав через відповідні асоціації (Італія, Греція).

Ще одним важливим і ефективним напрямом забезпечення РЕБ слід вважати міжрегіональну і міжнародну співпрацю в цій діяльності. В Європі існує безліч регіональних і міжрегіональних програм за-

хисту довкілля, які охоплюють декілька територій і об'єднання великої кількості інвестиційних ресурсів: практикується сумісне використання і володіння інфраструктурними системами тощо.

В Україні розвиток управління екологічними проблемами здебільшого вирішується через законодавство в сфері розвитку альтернативної енергетики. Є випадки, коли популяризації відновлювальних джерел енергії існують, вони зазвичай є обтяжливими і непрозорими.

Одним з таких прикладів є так званий «зелений тариф» для електроенергії, що виробляється за допомогою альтернативних джерел енергії, який було запроваджено у Законі «Про електроенергетику» у 2008 році.

На даний час закон запроваджує такі механізми для стимулювання використання і розвитку відновлювальної енергії:

- зелений тариф – спеціальний тариф для закупівлі електроенергії, який встановлено для виробників енергії з відновлювальних джерел до 1 січня 2030 року;

- зобов'язання оптових постачальників електроенергії придбавати електроенергію, вироблену з відновлювального джерела, яку не було продано безпосередньо споживачам або енергорозподільчим компаніям;

- заборона постачальникам електроенергії, що здійснюють передачу електроенергії за допомогою їх власних мереж електроенергії, відмовляти виробникам електроенергії з відновлювальних джерел у доступі до таких мереж;

- виробники електроенергії з відновлювальних джерел повинні отримувати повну оплату в грошовій формі за вироблену електроенергію, без взаємозаліку;

- постачальники електроенергії мають право включати збитки, понесені ними внаслідок підключення виробників електроенергії з відновлювальних джерел до їх мереж, у свої інвестиційні програми;

- оптові тарифи на електроенергію можуть включати витрати на фінансування розвитку відновлювальної енергії.

Закон «Про електроенергетику» не передбачає джерела фінансування зелених тарифів, які по суті є держаними субсидіями на відшкодування енергогенеруючим компаніям, що виробляють електроенергію з відновлювальних джерел, понад ринкову ціну.

Також варто зауважити, що зелений тариф створює єдину ставку для всієї енергії, виробленої на біомасі. Навіть з існуючим на даний час вузьким визначенням біомаси, це є дуже істотною проблемою. Єдиний тариф на біомасу не може відобразити широкий вибір біопалива, технологій перетворення та масштабу.

Це може призвести до деформованого розвитку виробництва електроенергії з біомаси в Україні, віддаючи перевагу виробництву лише з обраних видів біомаси і ґрунтуючись лише на певних технологіях.

Відповідно до ст. 1 Закону «Про альтернативні види рідкого та газового палива», альтернативні види рідкого та газового палива визначаються як рідке та газове паливо, яке є альтернативою (заміною) відповідним традиційним видам палива і яке виробляється (видобувається) з нетрадиційних джерел та видів енергетичної сировини. Нетрадиційними джерелами та видами енергетичної сировини є сировина рослинного походження, відходи, тверді горючі речовини, інші природні і штучні джерела та види енергетичної сировини, у тому числі нафтові, газові, газоконденсатні і нафтогазоконденсатні вичерпані,

непромислового значення та техногенні родовища, важкі сорти нафти, природні бітуми, газонасичені води, газогідрати тощо, виробництво (видобуток) і переробка яких потребує застосування новітніх технологій і які не використовуються для виробництва (видобутку) традиційних видів палива [6].

Через те що впровадження проектів з відновлювальної енергетики потребує значних інвестицій у нові технології, яких на сьогодні в Україні бракує, відкриваються можливості для зарубіжного прямого інвестування із Західної Європи, проте вони не використовуються належним чином. Широке застосування відновлювальних джерел енергії дозволить значно знизити залежність України від імпортованої нафти і газу, а отже, підвищити рівень її енергетичної безпеки.

Висновки з проведеного дослідження. Аналіз світового досвіду управління РЕБ дозволяє виділити ряд принципових моментів які можуть бути використані у вітчизняній практиці. Детальний їх розгляд дозволяє окреслити найважливіші із них, це: визначення еколого-економічних пріоритетів в економічному розвитку держави в цілому і окремо її регіонів; стимулювання підприємств і населення стосовно обмеження екодеструктивної діяльності; залучення різних джерел фінансового забезпечення РЕБ та акумулювання коштів для здійснення природоохоронних заходів; використання форм приватно-державного партнерства в сфері РЕБ з наданням державою певних преференцій – як пільгових, так і майнових; запровадження концесій та лізингу для реалізації РЕБ; впровадження на державному рівні обов'язкового екологічного страхування; форму-

вання ринку екобізнесу за рахунок як державного стимулювання екоорієнтованих заходів (пільгове кредитування та оподаткування) так ринкових – екомаркетинг, кластеризація простору тощо.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Безверхнюк Т.М. Європейські стандарти врядування на регіональному рівні / Т.М. Безверхнюк, С.Е. Саханенко. // – Одеса: ОРІДУ, 2008. – 325 с.
2. Самойлік М.С. Теоретико-методологічні засади управління ресурсно-екологічною безпекою на регіональному рівні / М.С. Самойлік // Дис. на здобуття наук. ступ. доктор. економ. наук. – Полтава: ПНТУ, 2014. – 420 с.
3. Європейське агентство з охорони навколишнього природного середовища Council Regulation (EEC) № 1210/90 of 7 May 1990 on the establishment of the European Environment Agency and the European Environment Information and Observation Network. – Режим доступу: <http://www.eea.europa.eu/publications>.
4. Zellner K. State-of-the-art waste treatment processes in Germany / K. Zellner, M. Mulloe // Proceeding of the workshop «Management of Municipal Waste», KFA. – 2000. – № 8 – P. 47-58.
5. Jenkins G. Green Taxes and Incentive Policies. An International Perspective / G. Jenkins, R. Lamech. – San Francisco: ICS Press, 2006. – 91 p.
6. Про альтернативні види палива: Закон України від 14.01.2000 року № 1391. – XIV // Відомості Верховної Ради. – 2000. – № 12.
7. Про затвердження програми Етанол: Постанова Кабінету Міністрів України від 4 липня 2000 р. № 144. <http://www.mpe.kmu.gov.ua>.
8. Указ Президента України «Про заходи щодо розвитку виробництва палива із біологічної сировини» від 26 вересня 2003 р № 1094 zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi.
9. Програма розвитку виробництва дизельного біопалива. Постанова Кабінету Міністрів України від 22 грудня 2006 № 1774. <http://www.mpe.kmu.gov.ua>.

УДК 65.012.8

Мейта В.І.

*аспірант кафедри фінансів та зовнішньоекономічної діяльності
Національного технічного університету
«Харківський політехнічний інститут»*

АНАЛІЗ МЕТОДІВ ОЦІНКИ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ СУБ'ЄКТІВ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Стаття присвячена розвитку концептуальних основ економічної безпеки підприємницької діяльності. Розглянуто методи оцінки рівня економічної безпеки, що запропоновані у вітчизняній та закордонній науковій літературі. Виявлено їх основні недоліки та переваги.

Ключові слова: підприємницька діяльність, метод, економічна безпека, оцінка економічної безпеки, загрози, методологічний підхід.

Мейта В.И. АНАЛИЗ МЕТОДОВ ОЦЕНКИ ЭКОНОМИЧЕСКОЙ БЕЗОПАСНОСТИ СУБЪЕКТОВ ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ

Статья посвящена развитию концептуальных основ экономической безопасности предпринимательской деятельности. Рассмотрены методы оценки уровня экономической безопасности, предложенные в отечественной и зарубежной научной литературе. Выявлены их основные преимущества и недостатки.

Ключевые слова: предпринимательская деятельность, метод, экономическая безопасность, оценка экономической безопасности, угрозы, методологический подход.

Meita V.I. ANALYSIS OF ESTIMATION METHODS OF ECONOMIC SECURITY OF ENTREPRENEURIAL ACTIVITY

Article is devoted to development of conceptual bases of economic security of entrepreneurial activity. The main methods of an estimation of a level of economic security from domestic and foreign scientific literature are considered. Their main advantages and disadvantages are revealed.

Keywords: entrepreneurial activity, method, economic security, estimation of economic security, threats, methodological approach.